

# КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК

1-2

2000.

XLVII

БЕОГРАД

Оливера Радуловић  
Библијски подтекст у роману *На Дрини ћуприја*

Душка Кликовац  
У потрази за вршиоцем радње и носиоцем стања

Цветана Крстев  
Српски језик у информатичком окружењу

---

Расправе и чланци – Настава – Прикази –  
– Библиографија – Хроника –

# КЊИЖЕВНОСТ И ЈЕЗИК

ЧАСОПИС ДРУШТВА ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ СРБИЈЕ  
И ДРУШТВА ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ ЦРНЕ ГОРЕ

*Друштво за српски језик и књижевност основали су 1910. године Александар Белић, Павле Појовић и Јован Скерлић. Његовим радом, који је прекидан само за време рајхова (1914–1919. и 1941–1946) руководили су председници Јован Скерлић, Павле Појовић, Александар Белић, Михаило Сивановић, Драгољуб Павловић, Димитрије Вученов, Борђе Бајић, Слободан Марковић, Живојин Сиванојчић, Јован Деретић, Радоје Симић, Васо Милинчевић, Петар Пешић, Љубомир Појовић, Јован Деретић, Душан Иванић и Милорад Дешић. Часопис Друштва „Књижевност и језик у школи“ покренути је 1953, а први број изашао је 1954. године. Од 1956. године носи данашњи назив.*

Уређивачки одбор

др РАЈКА БИГОВИЋ-ГЛУШИЦА (Никшић),  
мр ВЕЉКО БРБОРИЋ (Београд), секретар редакције  
др МИШО ДОШЛИЋ (Приштина),  
др ДРАГАНА МРШЕВИЋ-РАДОВИЋ (Београд),  
др РАДИВОЈЕ МИКИЋ (Београд),  
мр ЗОНА МРКАЉ (Београд),  
др ПЕТАР ПИЈАНОВИЋ (Београд),  
др МИЛАН СТАКИЋ (Београд),  
др ЉИЉАНА СУБОТИЋ (Нови Сад).

Главни и одговорни уредник  
др ЉУБОМИР ПОПОВИЋ

Коректор  
МИЛАН КРСМАНОВИЋ

Часопис излази четири пута годишње

Цена ове свеске је 120 динара

Годишња претплата за појединце 120 динара, за школе и институције 240 динара,  
а за иностранство 40 USD

Претплату слати на текући рачун Друштва за српски језик и књижевност Србије  
40806-678-2-10841.

Рукописе откуцане с проредом (до 30 редова на страници) слати Уредништву: Буре  
Јакшића 9, 11000 Београд, пошт. факс 302  
телефон 630-089

Рукописи се не враћају.

Тираж: 600

Штампа: Чигоја штампа, Београд, Студентски трг 15, тел. 186-725, факс 625-954

YU ISSN 0454-0689

UDK 886.1/6+808.1/2:37

ЕРОН ФЕКЕТЕ (Београд)

*Актуелни проблеми грамаџике српског језика*

(Зборник радова са другог, међународног, научног скупа *Актуелни проблеми грамаџике српског језика*, Суботица, 22–24. октобар 1997), редакција Милка Ивић, Павле Ивић, Јудита Планкош, Светозар Стијовић, Суботица–Београд, Градска библиотека, Суботица, Народна библиотека Србије, Институт за српски језик Српске академије наука и уметности, 1999, 307 стр.

Бавити се данас актуелним проблемима наше савремене грамаџике може изгледати као потпуно недокучив посао или као прегнуће којему је тешко или чак једва могуће утврдити задатке, обим и циљ. Зашто то кажем? Отуда што је наш језик од Вукових времена до данас доживео тако снажан и бујан развитак – а који се несмањеном жестином одвија и данас пред нашим очима – да је посао језичких анализатора и кодификатора у непрекидном и временском и прескриптивном заостатку. Бити актуелан у арбитрирању свега онога што се у језику збива, а што, дакако, није само пука грамаџичка форма, данас захтева двоје: 1. организовано стручно и научно снимање и утврђивање бурног развоја језичке праксе и 2. одговарајуће стручне и научне екипе које могу мериторно кодификовати и нормиративно интервенисати у збивањима која се одигравају у савременој језичкој комуникацији и пракси.

При овоме се мора имати на уму да, у нашим приликама и могућностима, ни једно од два наведена принципа не задовољава потребе. Отуда све прегнућа која су усмерена на – да тако кажем – завођење реда у језику пате од исте невоље – од одсуства система модерне организованости. Из овога проистиче последица – да ми никако не можемо да дођемо до онога о чему стално говоримо као о насушној потреби – то тзв. нормативне грамаџике савременог српског језика. Треба, истини за вољу, рећи и то да су нас поред свега реченог, у сређивању домаћих језичких прилика, значајно сасецале и прилике проистичане из тзв. језичке политике засноване на илузорној идеји о „српскохрватском” језичком јединству више народа, што је, бар у српској језичкој средини, а у име очувања тог језичког јединства с другима, водило нормативистичким апстинтенцијама, све у тежњи да нам се случајно не припише оптужба за великосрпски језички сепаратизам.

После раскида језичке заједнице са другима, нашли смо се на терену када је требало размишљати не само о домаћој језичкој ситуацији већ и о самом имену нашег језика. И док је ово – са повратком на изворно име – српски језик – ишло довољно лако, на утврђивању особености његовог

аутохтоног система остало је тек да се ради и то веома озбиљно, темељно и научно. С обзиром на комплексност питања, постало је неопходно да се изнова утврђује не само системски лик српског језика, и у оквиру тога и његове граматичке особености, већ и сам језички корпус, тј. да се утврђује не само – шта је српско, шта спада у српски језик, већ и шта – није српско, шта није иманентни фонд српског језика – при чему у многим случајевима за такву експертизу није увек лако изнаћи ваљана опредељења и решења.

Отуда, разговор о тим питањима представља, начелно и теоријски, најнеодложнији и најтрајнији задатак оних који о језику треба да брину, бавећи се при томе како фундаменталним теоријским проучавањима проблема и законитостима система тако и сваковрсном, па и колоквијалном језичком комуникацијом.

У том светлу, рекли бисмо, треба посматрати и смисао и значај организације међународног скупа у Суботици о проблемима наше граматике и објављивање зборника радова који су на том скупу прочитани. Од овог зборника, међутим, ипак не треба очекивати систематска и организована решења у оквиру граматичког система, јер то и није био основни захтев расправе; скуп је тематски био замишљен само као елаборација слободно одабраних тема о којима су референти говорили излажући материјал који је предмет њихове научне пажње и анализе. Иако организатори скупа, дакле, нису имали већих претензија од евентуалних захтева да се осмотре и размотре – а ако је могуће и нормативно одреде – извесне језичке, макар и маргиналне појаве у језичкој пракси, а на које граматичка литература (граматичка у ширем смислу те речи) не даје увек довољан или сигуран одговор, захваљујући озбиљном научном приступу при обради понуђених тема, зборник реферата који је пред нама садржи не само обраду, да тако кажем, обичних, профаних питања потеклих од стране језичких практичара (а која се почесто сведоче о незнању основног или средњошколског градива из граматике) већ представља скуп важних научних истраживања, чиме овај зборник завређује пуну пажњу широког аудиторијума оних који се језиком баве у практичном послу, у настави или јавним гласилима и сл., као и оне публике која тражи одговоре на свакодневна нејасна или (недовољно) дефинисана нормативистичка питања с којима се језичка пракса и култура изражавања свакодневно носи, али и оних кругова језичких стручњака који траже увид у темељнија теоријска сазнања (1) о проблемима савремене српске граматичке ситуације и (2) тековине модерне лингвистичке науке у области граматичких категорија уопште.

Мада је тешко, и у неку руку незахвално, посебно помињати једне радове, а пренебрегавати друге (а у зборнику их има преко тридесет), поменућемо искључиво илустрације садржаја зборника ради неколико радова, као репрезентанте материје која је на овом научном скупу елаборирана.

Милка Ивић, наш водећи лингвиста светског реномеа, на свој увек упечатљив и убедљив начин своје излагање под насловом *О неким актуелним проблемима граматике српског језика* усредредила је на потребу да се „актуелна граматичка ситуација српског језика почне најзад систематски „снимати” из визуре неких кључних теоријских сазнања до којих је језичка наука дошла у неколико последњих деценија овог „века”, тим пре што „граматичке категорије које је издвојила и класификовала

традиционална граматика нису описане и тумачене у светлу тих нових теоријских увида” поготово када се ради о нужности уочавања и разликовања прототипских и нетипичних реализација у језику.

За разлику од искључиво теоријског третирања проблема, рад Бранислава Брборића под насловом *Грамаџика и „опћена љавилносћ”* посвећен је управо проблемима који се обично називају језичким неправилностима или недоумицама, те двоизговорности рефлекса јата и др. у српском језичком стандарду, а посматрани су у спрези с Вуковим принципом „опћене”, одн. опште правилности, оним којим се, иначе, често, али не и једнако оперише у оквиру, тзв. језичке норме. Не залазећи у појединости Брборићеве анализе, подсетићемо само толико да је феномен и принцип опште правилности у језику и теоријски и прагматички узето – суштински проблем језичке прескрипције, поготово у модерно време, када језик није само естетски елеменат културе говора већ у пуној мери темељни постулат писмености и језичког споразумевања. Ово је посебно актуелно данас, када се у светлу опште тежње за језичком економичношћу, практичношћу и сврсисходношћу у сферу јавне речи усађује манир по коме се све мање води рачуна о тој правилности и уврежује недопустива немарност и небрига према одредбама језичких законитости и прескрипције. Ако се томе дода и незадржив налет језичких својстава и чињеница преузиманих из других језика, с једне стране, а с друге – малобројна стручно-научна екипа језикословаца, а уз то и неадекватно институтски организована, јасно је зашто језичка наука или прагматика, а то ће рећи и граматика, једва успева или уопште не успева да прати и регулише нарасте потребе дана. У таквим околностима, испуњавајући постојећу празнину, у јавности се јављају појединци као језички саветодавци, било у језичким рубрикама електронских или штампаних медија или са властитим издањима приручника, што је, дакако, значајан напор под условом да језичке препоруке буду, а оне то увек нису, у складу са верификованим или валидним опредељењима у погледу нормативистичке елаборације и кодификације.

Да би се утврдила аутентична слика стања савременог система и типичних особености ентитета српског језика, за разлику од оних језичких средина које су се распадом претходне државне заједнице одвојиле, тј. да бисмо од појма наше варијанте српскохрватског језика доспели до аутентичног и коплетног бића српског језика, неопходно је савремено његово стање свестрано снимити и проучити, а затим и нормативно уређивати.

А како доћи до тог стања, односно корпуса српског језика – тема је којом се квалификовано у свом реферату под насловом *Неколико најомена о корпусу за грамаџику сћандардног српског језика* бави Јован Јерковић, залажући се за израду граматике српског стандардног језика заснованог управо на методу ексцерпције репрезентативне грађе језика, али не традиционалним поступком, ослањањем на језик књижевности, већ на свеукупну грађу језика која покрива све функционалне стилове и цело подручје српске хумане и урабне културе. Залагање за овакав приступ послу није толико оригинално колико је у језичкој пракси још увек непримењено, поготово у граматичкој литератури. Усмеравање истраживачких послова у том правцу, подржано методологијом савремених лингвистичких схватања, јесте управо онај пут који води к томе да се,

најзад, дефинише аутентични савремени израз и систем српског језика. Са задовољством можемо овоме додати да је и Одбор за стандардизацију српског језика управо основао Комисију за корпус српског језика, што ће, свакако, бити од посебне важности за утврђивање праве слике о савременом српском језику, а тиме ће и утирати пут ка одговарајућим узусима нашег језика.

О могућностима модерног граматичког устројавања у целини или у појединим сегментима размишљају и други аутори, такви као Сњежана Кордић (у раду *Грамаџички опис коцијиран према функционално-семантичким категоријама*) или Милорад Дешић (у раду *Лексичко-семантичке категорије и опис српске грамаџике*), Владо Ђукановић (у раду: *О односу кодификоване норме и узуса у српском језику*), Ивана Антонић (у раду: *Неке промене у систему сенџенцијалних форми за исказивање времена у стандардном српском језику*), Мирјана Бурзан (у раду: *О двојакој конкуренцији у српском језику данас*) и други.

Веома интруктиван поглед на могућности за израду нове српске дескриптивне и нормативне граматике дао је Предраг Пипер у свом веома подстицјаном излагању под насловом *О проучавању грамаџике српског језика у поређењу с другим словенским језицима*. Упоредјујући начине и резултате проучавања српског језика и у оквиру граматичких истраживања и симпликовања материје у другим словенским језицима са онима што се постигло од најранијих граматичких и лингвистичких проучавања стања у српском језику, Пипер указује на чињеницу да су, у ствари, релевантни подаци у проучавању граматике српског језика, као и многи теоријски проблеми савременог српског језика већ проучени, али не и на одговарајући, прагматичан начин обједињени. Значајни резултати истраживања у области српске граматике, наиме, налазе се, у ствари, разасути у многим стручним и научним публикацијама почев од Даничића до Белића и све до новије генерације, посебно у опусу радова Милке и Павла Ивића. Знатан број проблема српске граматике монографски је већ обрађен у више тематских зборника и у научним часописима, а захватају све феномене граматичких појава, као – синтаксу падежа и глаголских облика, типова сложених реченица, врста речи итд. Посебну вредност у том правцу пружа библиографија *Јужнословенског филолога*, као и неке граматике других словенских језика, те домаћи часописи и они на другим словенским језицима, а у којима су на српском граматичком материјалу обрађена многа важна теоријско-методолошка питања (о фактивности, емпатији, језичким прототиповима, номинализацији, кондензацији, семантичким локализацијама и др.), што не само омогућава већ и обавезује српску лингвистику да израду дескриптивне и нормативне граматике прихвати као свој приоритетни научни посао.

С обзиром на ограничен простор за наше излагање, не могу бити приказани, макар у најкраћем, и други вредни прилози објављени у овом зборнику, такви који се баве или појединим граматичким питањима, таквима као што су морфолошки дублетизми (рад М. Радовић-Тешић), (ин)деклинабилност скраћеница (рад Слободана Марјановића), (не)променљивост страних имена у језику штампе (реферат Мирјане Соколовић), језик наслова у листу Политика (рад Љубице Прћић), нека питања прозодијске норме (рад Драгољуба Петровића), о конструкцијама у акузативу с предлогом *кроз* (реферат Наде Арсенијевић) итд., или такви који

се баве теоријским питањима норме, правописа и сл., проблемима наставе језика у школама и сл., али се зато без сумње може рећи, да сви они који су се нашли на репертоару саветовања представљају истински допринос остварењу идеје која је и подстакла организаторе – а то су Градска библиотека у Суботици, Народна библиотека Србије и Институт за српски језик Српске академије наука – да саветовање о актуелним проблемима граматике српског језика реализују.

Библиотека Суботице као носилац посла око овог саветовања (на исти начин као и претходног саветовања о лексичким позајмљеницама), а посебно као издавач зборника радова са саветовања, допринела је засигурно ономе што је госпођа Јудита Планкош, управница Градске библиотеке у Суботици и главни уредник зборника у својој поздравној речи и пожелела, допринела је, наиме, „томе да се они који се баве језичким питањима, макар за педаљ, приближе окончању израде нормативне граматике стандардног српског језика што би се након усвајања новог Правописа заиста могло сматрати великим успехом и кораком ка другом епохалном подухвату”.

Учесницима саветовања о актуелним проблемима граматике српског језика, свим посленицима српске лингвистике као и нашој културној јавности не остаје, дакле, ништа друго до да се том послу пожели и успех, успех којем би ова књига морала бити не само прави и добар подстицај већ и многоструко корисна припомоћ.